

Kašmir – od raja do vojne

IZVLEČEK

Kašmir, v preteklosti prinčevska država, ki so ji vladali hindujski maharadže, je od leta 1949 politično razdeljen med Indijo in Pakistan, provinco Aksai Čin pa je leta 1962 okupirala Kitajska. Od izbruha spopadov v letu 1989 je v nasilju umrlo najmanj 50.000 ljudi. Članek analizira politično nestabilnost Kašmirja kot kriznega območja (predvsem v indijski zvezni državi Džamu in Kašmir).

Ključne besede:

Džamu in Kašmir, Indija, Pakistan, krizno območje.

ABSTRACT

Kashmir – from Paradise to War

Kashmir, princely state ruled by Hindu maharaja in the past, was politically divided between India and Pakistan in 1949. The province of Aksai Chin was incorporated into China after war with India in 1962. At least 50.000 people have died since the violence has started in 1989. The emphasis is put on political instability of Kashmir as crisis area (focused on the Indian State of Jammu and Kashmir).

Key words:

Jammu and Kashmir, India, Pakistan, crisis area.

Avtor besedila:

MARKO LOZINŠEK, absol. geog.,
E-pošta: mlozinssek@yahoo.com

Avtorja fotografij:

MARKO LOZINŠEK, IRENA MRAK

COBISS I.04 strokovni članek

Zvezna država Džamu in Kašmir je v geografskem pogledu izredno raznolika. Ima večetično prebivalstveno sestavo. Je edina v Indiji, kjer je večinsko prebivalstvo muslimansko. Redko poseljena visokogorska pokrajina Ladak, ki je del Tibetanske planote, je večinoma budistična. Hribovita in deloma ravninska pokrajina okrog mesta Džamu na jugu ima večinoma hindujsko prebivalstvo. V Kašmirski dolini, ki leži med Visoko Himalajo in Pir Pandžalom, pa je večina prebivalcev muslimanov. Jabolko spora predstavlja Kašmirska dolina, ki je po mnenju Pakistana še vedno nerešeno vprašanje delitve podkontinenta iz leta 1947.

Preglednica 1: Verska sestava zvezne države Džamu in Kašmir leta 2001 (7).

veroizpoved	število	delež (%)
Hindujsci	3.005.349	29,6
muslimani	6.793.240	67,0
sikhi	207.154	2,1
budisti	113.787	1,1
kristjani	20.299	0,2
skupaj	10.139.829	100,0

Kašmir - dolgotrajno jabolko spora

Kašmir predstavlja trn v peti odnosov med Indijo in Pakistanom vse od nastanka obeh držav v letu 1947. Državi sta za Kašmir bojevali dve veliki vojni (leta 1948 in 1965), številni so bili manjši obmejni spopadi. Od leta 1949, ko je v spor med državama posegla Organizacija združenih narodov (OZN), je Kašmir politično razdeljen. OZN je ustavila spopade in oblikovala črto premirja, ki je postala znana kot nadzorna črta premirja ali LOC (*Line of Control*). Vse do danes nadzorna črta ni kaj dosti pomagala pri preprečevanju spopadov med sprtima stranema (12).

Od nekdanje prinčevske države Kašmir (obsegala je 222.236 km²) pripada Indiji v okviru zvezne države Džamu in Kašmir 100.569 km², pod nadzorom Pakistana je 78.932 km² ozemlja, provinca Aksai Chin, ki meri 42.735 km², pa je od indijsko-kitajske vojne leta 1962 pod nadzorom Kitajske (16).

Korenine konflikta

Nasilje v Kašmirju sega že v čas pred izbruhom prve indijsko-pakistanske vojne leta 1948. Zaradi strateške lege je bil skozi zgodovino vedno ena izmed pokrajin, ki so si jih lastili sosednji imperiji. Čeprav je Kašmir naravnogeografsko izolirana pokrajina, pa je bil od nekdanj na prepihu burnih zgodovinskih dogajanj, tako z juga (z indijske podceline), kot tudi z območij osrednje Azije in Kitajske. Znašel se je v osrčju stika treh velikih kulturnih območij in sredi vseh teh raznolikih vplivov je razvil samostojno, v bistvu tolerantno kulturo (1). Kašmir je vedno predstavljal enkratno obliko liberalnega islama, imenovano kašmirjat. Njegova osnova je bila v rasti sufijske tradicije - mistične filozofije, ki je narekovala složnost. Hindujski so te muslimanske sufijske svetnike imenovali za rišije (2).

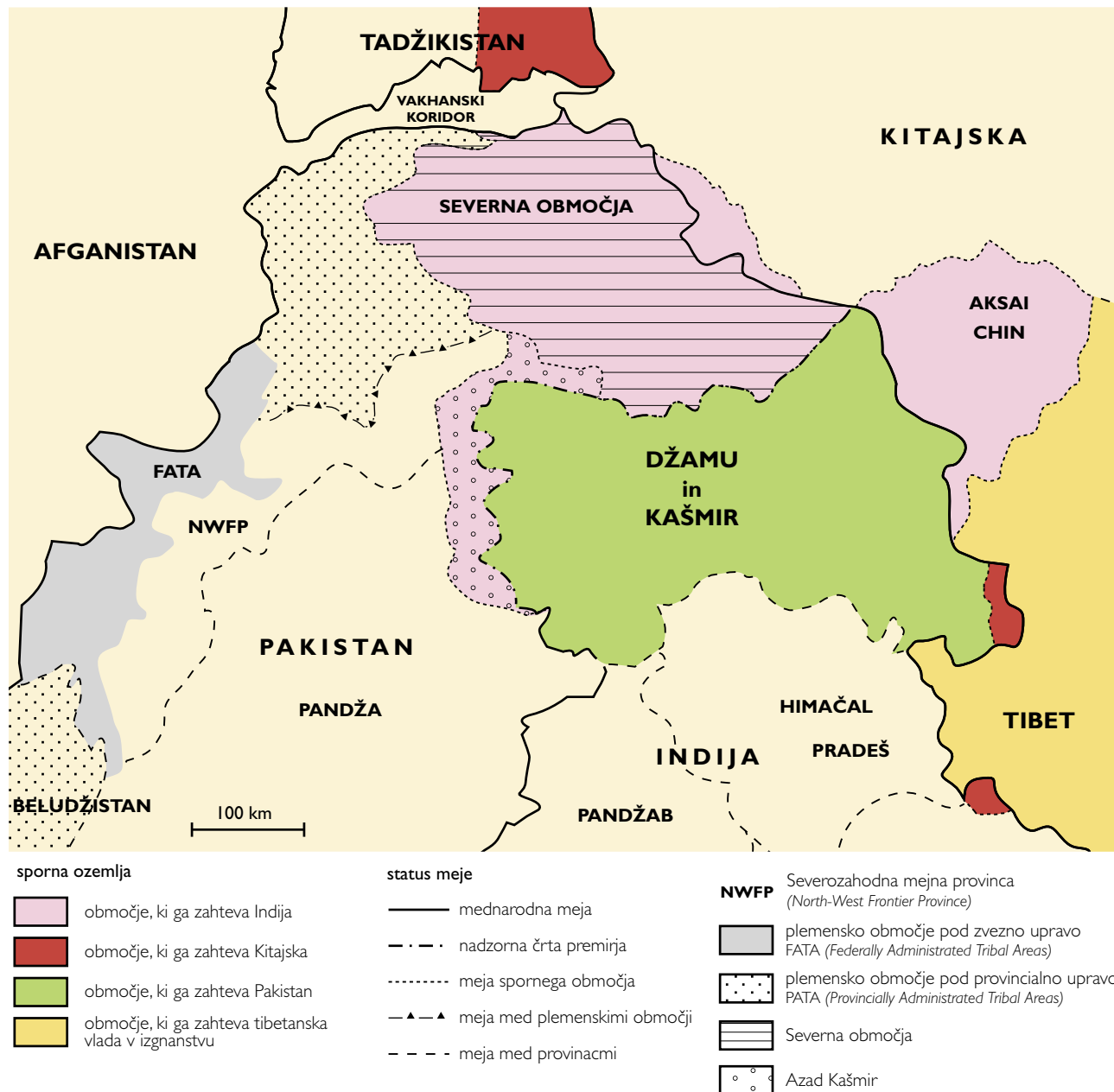
Ob razglasitvi neodvisnosti je bilo na indijski podcelini več kot 500 prinčevskih držav z določeno stopnjo avtonomije. Britanci so tedanjim oblastem prinčevskih držav dali možnost, da se same odločijo, ali se bodo ob razglasitvi obeh samostojnih držav priključile Indiji ali Pakistanu. Odločitev je morala upoštevati

samo dve britanski zahtevi: da naj se pretežno hindujske kneževine pridružijo Indiji, muslimanske pa Pakistanu, ter da naj se ob vključitvi upošteva tudi, na katero izmed obeh držav provinca meji (16).

V Kašmirju je bilo tedaj okrog 80 % prebivalstva muslimanskega, medtem ko je bil maharadža Hari Singh Hindujec, gospodarsko pa je bil tesno navezan na Indijo. Britanci so pritiskali na maharadžo, naj se odloči za eno ali drugo stran. Na papirju je bila odločitev enostavna, saj je bil Pakistan edina naravna in kulturno-civilizacijska alternativa. Do 15. avgusta 1947, roka odločitve, je maharadža Hari Singh okleval. Svoje dežele in oblasti ni hotel predati nikomur, toda njegovi večinoma muslimanski podaniki so zahtevali, naj deželo izroči Pakistanu. Hari Singh se je zavzemal za samostojno državo, kar pa je bilo v tistem obdobju bolj iluzija kot realna politična možnost (16).

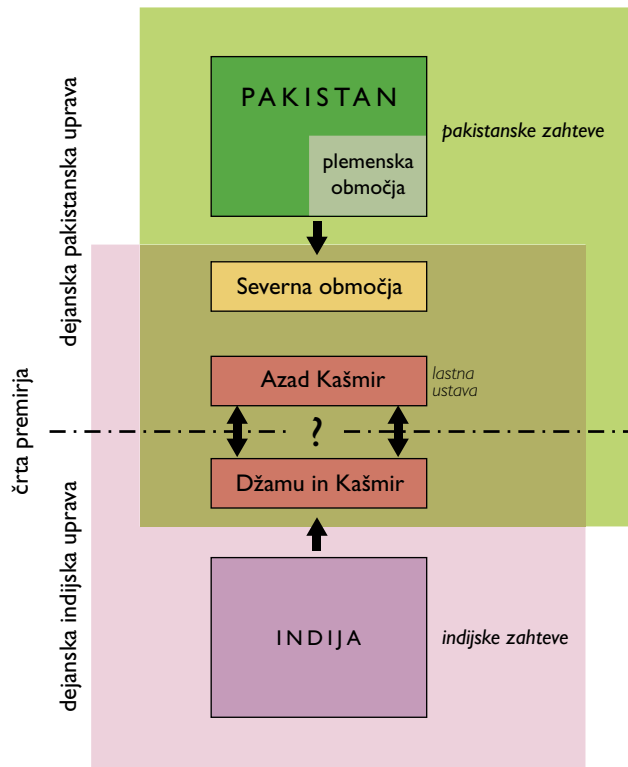
Slika 1: Vhod v mošejo v Šrinagarju, ki hrani posmrtno ostanke Šaha Hamdana. Prvi muslimanski napad na Kašmir se je zgodil že v 10. stoletju. Kasneje so muslimanske čete občasno pustošile te kraje, a nikoli zavzele. V 14. stoletju je sufijsko različico islama v Kašmirski dolini razširil iranski Šah Hamadan, vendar se je islam dokončno uveljavil šele v 16. stoletju (foto: Marko Lozinšek).

Slika 2: Lega in položaj Kašmirja (5).

Ko so plemenski plenilci iz Pakistana, podprti s pakistansko vojsko, začeli vdirati na ozemlje Kašmirja, se je vlada Džamuja in Kašmirja odločila, da indijski dominion zaprosi za vojaško pomoč. V palači Hari Nivas v Džamuju je Hari Singh konec oktobra leta 1947 podpisal pridružitveni dokument, na podlagi katerega je Kašmir priključil Indiji. Pakistan dvomi v legitimnost tega dokumenta in poudarja, da Indija ni nikoli dovolila izvesti referendumu, ki ga je najavil takratni generalni guverner Indije Lord Mountbatten in na katerega je pristal tudi takratni premier

Indije Džavaharla Nehru (13). Kasneje je Indija sicer privolila v plebiscit, vendar samo pod pogoji, navedenimi v resoluciji OZN, da bo vlada Pakistana iz države umaknila svojo vojsko. Ker je bil Kašmir uradno že del Indije, je to pomenilo, da mora Pakistan najprej opustiti nadzor nad ozemljem, ki ga je že zasedel: nadzor nad tako imenovanim Azad Kašmirjem (Svobodnim Kašmirjem), območjem, ki ga ima Indija za del Kašmira pod pakistansko zasedbo. Ker se to ni zgodilo, napovedani referendum nikoli ni bil izpeljan.

Slika 3: Kašmir - obstoječe stanje in ozemeljske zahteve (5).

Šestnajst let morije

Vsa osemdeseta leta 20. stoletja so si muslimani iz Kašmirske doline prizadevali za avtonomijo. Ker indijska vlada ni uslišala klicev iz Šrinagarja, je priljubljenost islamskih strank v Kašmirju hitro naraščala. K temu so veliko prispevale na novo ustanovljene *madrase*, zasebne verske šole, ki so jih vodili predvsem muslimani, doma iz tisoč kilometrov oddaljenega Asama v vzhodni Indiji. S seboj so v Kašmirsko dolino prinesli fundamentalistično različico islama. Verski voditelji so nenadoma poskušali uvesti vrsto novih pravil – omejiti pravice žensk, prepovedati zabavne indijske filme in zapreti lepotilne salone (14).

Leta 1989 je ob politični podpori Pakistana začelo v Kašmirski dolini delovati odločno separatistično gibanje. Medtem ko se nekatere oborožene skupine borijo za priključitev k Pakistanu, druge zahtevajo neodvisno državo Kašmir. Leta 1990 je bila kašmirska vlada odstavljena in država je prišla pod neposredno oblast zvezne vlade iz New Delhija. Prišlo je do množičnih demonstracij muslimanov, alarmantno pa se je povečala tudi aktivnost gverilske organizacije Osvobodilna fronta za Džamu in Kašmir (12).

Vojna nad oblaki

Ledenik Siačen leži v goratem, pustem in nenaseljenem skrajnem severovzhodnem delu zvezne države Džamu in Kašmir. Ker leži tik ob meji s Pakistanom in Kitajsko, je izrednega strateškega pomena. Ledenik Siačen je dolg nekaj več kot 70 kilometrov in je eden najdaljših zunaj polarnih območij Arktike in Antarktike (8).

Po mirovnem sporazumu iz Šimle, ki sta ga leta 1972 podpisala tedanji predsednik Pakistana Zulfikar Ali Bhuto in predsednica indijske vlade Indira Gandhi, sta se obe vpleteni strani zavezali, da na omenjeno območje ne bosta pošiljali svojih vojaških enot. Indija je prva prekršila določila sporazuma, ki je leta 1972 končal vojno med državama. Vprašanje obrambe ledenika Siačen se je pojavilo leta 1984, ko so pakistanski vojaki med izvidniškimi poleti opazili prisotnost indijske vojske. Da bi preprečili nadaljnje prihajanje indijskih vojakov, se je Pakistan odločil zavzeti najvišje predele Karakorumskega višavja. Odprlo se je najvišje bojišče na svetu – boj za ledenik Siačen (slika 4; 5).

V zimskih mesecih se temperatura na višini nad 6000 metrov občasno spusti tudi pod $-50\text{ }^{\circ}\text{C}$ in strahovit mraz terja tukaj več življenj kot pogosti manjši oboroženi spopadi med indijsko in pakistansko vojsko. V vojaškem oporišču Sonam na nadmorski višini 6500 metrov je tudi najvišji heliodrom na svetu (8). Tudi kadar ni spopadov, je življenje na tem težavnem terenu vsakodnevni boj. Kljub temu so se številni moške sprijaznili z bridkim mrazom, privadili so se redkemu zraku, sprejeli odročnost ledenika in morebitno nenadno smrt. Boji v teh težkih okoliščinah kažejo, kaj vse sta pripravljene storiti sosednji sovražni velesili, da se ne bi odrekli zahtevi po Kašmirju. Lednik Siačen je tako postal simbol brezkompromisnega političnega in vojaškega reševanja kašmirskega vprašanja (3).

Slika 4: Pogled na širše območje najvišjega bojišča na svetu, na meji med Pakistanom in Indijo. Vojaške postojanke so stalno oskrbovane vse do nadmorske višine 6000 m (foto: Irena Mrak).

Pakistan je bil vključen v vzpodbujanje, ustanavljanje in oskrbovanje uporniških enot na indijski strani meje, vendar pa je bilo za tako hiter porast aktivnosti krivo tudi ravnanje indijske vojske. V devetdesetih letih 20. stoletja je splošna politična situacija v Indiji pripeljala do porasta nemirov v Kašmirju. Uničenje mošeje Babri Masdžid v Ajodhiji, ki naj bi stala na mestu, kjer je bil nekoč tempelj boga Rame, je povzročilo številne muslimanske napade in bombne eksplozije. K nemiru je prispeval tudi ukrep indijske vlade, po katerem so imeli pripadniki muslimanske veroizpovedi veliko slabše možnosti za zaposlitev (15).

Da bi vlada iz Delhija zadušila nasilje, je v pokrajino poslala desettisoče indijskih vojakov, ki pa vse do danes niso odšli. Kašmirski muslimani imajo indijske enote za okupacijsko vojsko. Trdijo, da indijski vojaki načrtno trpinčijo, posiljujejo in morijo muslimane, ki živijo v zvezni državi Džamu in Kašmir, predvsem v Kašmirski dolini. Hindujška manjšina v pokrajini pa trdi, da so muslimanski separatisti ustrahovali in pobijali kašmirske Hindujce ter jih več kot 100.000

prisilili, da so zapustili svoje domove in delo. Danes so oboroženi spopadi med kašmirskimi separatisti in indijsko vojsko del vsakodnevnega življenja. Od leta 1989 je po podatkih indijskih oblasti v nasilju umrlo preko 50.000 ljudi - tako kašmirskih civilistov kot indijskih ter pakistanskih vojakov (2).

Zaradi spopadov se je korenito spremenila tudi etnična sestava v Kašmirski dolini. Skoraj vsi Hindujci - Kašmirski Panditi, ki so stoletja živeli v pretežno muslimanski Kašmirski dolini, so bili prisiljeni zapustiti svoje domove (10). Večino so preselili v taborišča v Džamaju in Delhiju, kjer živijo v zasilnih bivališčih in si močno prizadevajo ponovno vzpostaviti vezi s svojo kulturo. Po podatkih indijske vlade naj bi jih v Kašmirski dolini ostalo le še 5000, ob zadnjem popisu (leta 1981) pred izbruhom nemirov pa naj bi jih bilo 160.000 (12). Kašmirski Panditi (versko nespreobrnjeni Bramini) so znani po svoji intelektualni pronicljivosti in so se kot birokratski sloj, posamezniki pa tudi kot verski in politični voditelji, uveljavili širom Indije. Med Pandite se uvršča tudi znana politična rodbina Nehru in Gandhi (1).

Kršenje človekovih pravic

Sprti državi v Kašmirju sistematično kršita človekove pravice in hkrati na različne načine onemogočata mednarodnim organizacijam dostop do podatkov in vzpostavitev stika z lokalnim prebivalstvom (15). Mednarodni organizaciji *Amnesty International* in *Human Rights Watch* sta izpostavili številne oblike kršenja človekovih pravic: politični in zunajsodni poboji, posilstva, mučenja in zlorabe zapornikov, onemogočanje pravičnega sojenja, namerno uničevanje lastnine, kršenje svobode govora in tiska, ... (11).

Mučenje in ubijanje zapornikov ostaja še naprej pomembna komponenta indijske vladne protiterroristiške strategije. Čeprav je nemogoče priti do ustreznih dokumentov, ki bi govorili o natančnem številu ubitih zapornikov, se govori o tisočih pobitih. Indijske varnostne (policijske in vojaške) sile so prav tako vpletene v brutalna mučenja. To prakso opravičujejo s trditvijo, da je to edina pot, da od osumljencev dobijo informacije. Prav tako je mučenje tudi način kaznovanja osumljenih gverilcev in njihovih simpatizerjev ter za izsiljevanje denarja od njihovih družin. Metode mučenja vključujejo pretepanje s pendreki, obešanje za

noge, električne šoke, potapljanje v vodo idr. Posledice teh mučenj so pogosto trajne poškodbe, na primer poškodbe živčevja, paraliza, poškodbe vitalnih organov (4). Za pripadnike indijskih varnostnih sil je značilno, da med izvidniškimi nalogami "redno" pošiljujejo Kašmirke, predvsem v manjših, oddaljenih naseljih. Takšne napade je težko dokumentirati, saj žrtve le redko poiščejo medicinsko pomoč, razen kadar so njihove poškodbe zelo hude. Zaradi sramu in strahu pred ožigostanjem in zasramovanjem takšnih napadov največkrat niti ne prijavijo (4).

Scenariji rešitve

Pol stoletja trajajoče reševanje kašmirskega vprašanja do danes ni prineslo trajnejše rešitve. Zaradi mnogokrat prikritih dejstev in neresnic, ki so jih politiki in mediji ponujali ljudstvu tako na eni in drugi strani, je odstopanje od zavzetih stališč vse težje. Čeprav bodo morale pri reševanju kašmirskega vprašanja sodelovati vse tri vpletene strani, pa ima pri dokončni rešitvi konflikta najpomembnejšo vlogo Indija. Če Indija v sodelovanju z ostalimi ne bo mogla najti trajne rešitve, so lahko posledice za prihodnost podceline pogubne.

Slika 5: Gorstvo Pir Pandžal obdaja Kašmirsko dolino na jugu in preprečuje vdor vlažnega monsuna. Preden so Indijci zgradili tunel Banihal, je bila Kašmirska dolina v zimskem času več mesecev odrezana od Indije (foto: Marko Lozinšek).

Slika 6: Plavajoče hiše na jezeru Dal od pričetka spopadov samejajo in čakajo na ponovni prihod turistov. Pred letom 1989 je bil Kašmir izrazito turistična dežela, ki ga je letno obiskalo več kot pol milijona turistov. Razkošne plavajoče hiše na jezeru Dal so dediščina Britancev, gradili pa so jih po vzoru skromnejših tradicionalnih dongov (foto: Marko Lozinšek).

Številni poznavalci razmer v Kašmirju so mnenja, da bi rešitev prinesel dialog med vsemi tremi vpletenimi stranmi. Reševanje tega ključnega vprašanja vidijo bodisi v uresničitvi resolucije OZN o plebiscitu ali v pogajanjih med vlado Indije, Pakistana in zvezne države Džamu in Kašmir. Na zadnjih parlamentarnih volitvah izvoljeni predsednik vlade Džamuja in Kašmirja, Mufti Mohammad Sayeed, je vladi iz New Delhija predlagal sveženj zakonov o avtonomiji, ki jih je nekoč s pogajanja dosegel Šejk Abdulah, oče Kašmircev. Avtonomija bi zvezni državi Džamu in Kašmir zagotovila samostojno odločanje v skoraj vseh upravnih zadevah, razen pri obrambi, varnosti in zunanji politiki (2). Mnogi se navdušujejo za spremembo statusa

zdajšnje nadzorne črte premirja v mednarodno priznani meji med Indijo in Pakistanom. Ta še vedno poteka 800 kilometrov preko Kašmirja in deli deželo na dve ločeni območji. Morda bi prav ta sprememba lahko pomenila začetek reševanja kašmirskega vprašanja. To se zdi še toliko pomembnejše, ker Kašmir lahko postane jedrsko žarišče. Zaradi nerešenih zgodovinskih sporov med Indijo in Pakistanom in njune posesti jedrskega orožja je namreč oboroženi spopad med sosednima sovražnima deželama še vedno mogoč (10).

Nobena izmed sprtih strani neče popustiti; načeloma se tako Indija kot Pakistan zavzemata za pogajanja, vendar pod pogoji, ki so za nasprotno stran nesprejemljivi. Morda brezizhodnost kašmirskega konflikta še najbolje ponazarjajo besede, ki jih je izrekel bivši pakistanski premier Zulfikar Ali Bhuto, ko je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja izjavil, "da bodo Pakistanci še tisoč let raje jedli travo, kakor da bi pri jedrskem programu zaostali za Indijo in ji prepustili kašmirski raj (4)".

Niti Indija niti Pakistan nista sposobna ohranjati kakršne koli dolgoročne politične stabilnosti. Obe državi razjedajo politični umori, šibko vodstvo in korupcija, pa vendar se nobena neče odreči svoji zahtevi po Kašmirju. Po več kot desetletju spopadov si hindujski in muslimanski prebivalci te trpinčene dežele zaslužijo, da znova zaživijo v miru. Toda dlje, ko traja spor, več nasilja prinaša in vse težje je najti rešitev. Reševanje konflikta bo od voditeljev obeh držav zahtevalo izjemnega državnikega duha in premostitev nenaravnih ločnic fanatizma, vere in politike.

Literatura

1. Kladnik, D. 1993: Kašmir – razkosana dežela na križpotju zgodovine. Geografski obzornik. Letnik 40, številka 4. Ljubljana.
2. Dokumentarni film. Kašmir – indijska in pakistanska zgodba.
3. Goswami, A. 2001. Talking terms. The World today. Letnik 57, številka 7. London.
4. Kodrič, L. 2002: Nemirna dežela pod streho sveta. V senci atomskih bomb. Revija Obramba. Letnik 34, številka 5. Ljubljana.
5. Kreutzman, H. 2002: Streit um Kaschmir. Geographische Rundschau. Številka 3. Braunschweig.
6. Lubi, D. 1999: Jedrsko širjenje po hladni vojni. Znanstvena knjižnica FDV. Ljubljana.
7. Medmrežje: [www.censusindia.net_\(15.1.2005\)](http://www.censusindia.net_(15.1.2005)).
8. Medmrežje: [www.asia.cnn.com\(10.1.2005\)](http://www.asia.cnn.com(10.1.2005)).
9. Natek, K. 2000: Države sveta 2000. Ljubljana.
10. Newberg, P. 1995. Double betrayal. Repression and insurgency in Kashmir. Washington.
11. Slatenšek, B. 2004: Prelite krvi ni mogoče izbrisati. Šrinagar; Kašmir. Sobotna priloga Dela. Letnik 46, številka 74. Ljubljana.
12. Schofield, V. 2000: Kashmir in conflict. India, Pakistan and the unfinished war. London.
13. Singh, T. 1995: Kashmir, tragedy of errors. New Delhi.
14. Tariq, A. 2002: Spopad fundamentalizmov. Križarstvo, džihad in modernost. Ljubljana.
15. Vuk, P. 2002. Nemirna dežela pod streho sveta. Med dvema ognjema. Letnik 34, številka 3. Revija Obramba. Ljubljana.
16. Vuk, P. 2002: Nemirna dežela pod streho sveta. Kdaj spet raj na Zemlji? Letnik 34, številka 2. Revija Obramba. Ljubljana.